

УДК 070:81'355:808.5

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.4.1>

Любов БАШМАНІВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
lyubov_andreevna11@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3528-2864

ОРФОЕПІЧНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА

У статті обґрунтовано значення орфоепічної грамотності як важливої складової культури мовлення майбутнього журналіста, визначено її вплив на ефективність професійної комунікації; вказано на типові порушення орфоепічних норм у сучасному медіапросторі; з'ясовано шляхи вдосконалення орфоепічної грамотності під час фахової підготовки в закладі вищої освіти. Зазначено, що досконале володіння орфоепічними нормами сприяє ефективній діяльності медіафахівців, зокрема радіо- та тележурналістів. Правильна вимова слів забезпечує виразність, переконливість і професійну достовірність, свідчить про високий фаховий і культурний рівень журналістського мовлення. Виокремлено типові порушення орфоепічних норм у медіасередовищі, серед яких неправильне наголошування термінів, слів інішомовного походження, власних назв, загальноживаної лексики; неправильна артикуляція голосних і приголосних звуків; порушення норм асиміляції приголосних. Окреслено шляхи вдосконалення орфоепічної грамотності в процесі підготовки майбутніх журналістів: проведення артикуляційних тренінгів, виконання артикуляційних вправ, відпрацювання орфоепічних норм з використанням медіаматеріалів: репортажів, новинних сюжетів, інтерв'ю; робота з орфоепічними словниками, що допоможуть оволодіти нормами української літературної вимови; записування власних відеосюжетів; організація майстер-класів з орфоепічної вправності; проведення індивідуальних консультацій; запрошення професійних дикторів і телеведучих. Зроблено висновок, що в поєднанні з теорією, тренінговими технологіями й індивідуальною мовною практикою здобувачі вищої освіти будуть розвивати орфоепічну грамотність як основу професійної майстерності журналіста.

Ключові слова: вимова, журналіст, культура мовлення, комунікація, медіапростір, наголос, орфоепічна грамотність, орфоепічна норма.

Liubov Bashmanivska. ORTHOEPIC LITERACY AS A COMPONENT OF THE SPEECH CULTURE OF FUTURE JOURNALISTS

The article substantiates the significance of orthoepic literacy as an essential component of the speech culture of future journalists and determines its impact on the effectiveness of professional communication. It identifies typical violations of orthoepic norms in the contemporary media space and clarifies ways of improving orthoepic literacy in the course of professional training at higher education institutions. It emphasizes that a thorough command of orthoepic norms contributes to the effective professional activity of media specialists, particularly radio and television journalists. Correct pronunciation ensures expressiveness, persuasiveness, and professional credibility, and testifies to a high professional and cultural level of journalistic speech. The study highlights common orthoepic violations in the media environment, including incorrect stress placement in terms, loanwords, proper names, and commonly used vocabulary; improper articulation of vowel and consonant sounds; and violations of consonant assimilation norms. The article outlines practical ways to enhance orthoepic literacy in the training of future journalists, such as conducting articulation training sessions, performing articulation exercises, practising orthoepic norms through the use of media materials (reports, news stories, interviews), working with orthoepic dictionaries to master the norms of Ukrainian literary pronunciation, recording self-produced video materials, organizing master classes on orthoepic proficiency, providing individual consultations, and involving professional announcers and television presenters. The article concludes that, in combination with theoretical instruction, training technologies, and individual speech practice, higher education students will develop orthoepic literacy as the foundation of journalists' professional competence.

Key words: pronunciation, journalist, speech culture, communication, media space, stress, orthoepic literacy, orthoepic norm.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному просторі комунікація відіграє важливу роль у житті кожної людини, особливо медійного працівника. Це вимагає від майбутнього журналіста високого рівня мовленнєвої культури, важливим компонентом якої є орфоепічна грамотність. Досконале володіння орфоепічними нормами сприяє ефективній діяльності медіафахів-

ців, зокрема радіо- та тележурналістів. Правильна вимова слів забезпечує виразність, переконливість і професійну достовірність, свідчить про високий фаховий і культурний рівень журналістського мовлення. В умовах зростання ролі медійних засобів у формуванні мовних норм громадськості журналіст постає не просто передавачем інформації, а мовним взірцем для слухачів і глядачів. Адже

в сучасному медіапросторі спостерігається байдужість до мовних норм, зустрічаються суржик, неправильне наголошування, кальки з інших мов тощо.

Порушення орфоепічних норм викликає втрату змістової точності, зменшує рівень довіри до журналіста й погіршує в цілому якість комунікації. У зв'язку з цим, орфоепічна грамотність – важливе професійне вміння, що сприяє формуванню грамотного й авторитетного образу медійника. Це засвідчує актуальність наукових розвідок щодо вдосконалення орфоепічної грамотності, з'ясування її ролі як складової культури мовлення майбутніх журналістів, а також пошуку ефективних шляхів формування й розвитку цієї компетентності в процесі професійної підготовки фахівців.

У контексті покращення якості медійної комунікації та мовної культури, а також розвитку професійного мовного етикету в сучасній журналістиці, удосконалення орфоепічної грамотності постає важливим компонентом підготовки майбутнього журналіста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі культури мовлення, зокрема орфоепічній грамотності, присвятили дослідження Л. Алексєєва, Л. Башманівська, І. Гарбар, С. Глазова, Н. Горбач, О. Горошкіна, В. Зінченко, Т. Кобзар, Г. Кузнецова, Л. Лужецька, Н. Михайличенко, Т. Нестеренко, Н. Попович, С. Толочко, В. Хомич, Я. Шебештян та ін. На думку О. Горошкіної, нині в суспільстві зростає увага до культури усного й писемного мовлення, приходить усвідомлення, що досконале знання мови – показник освіченої особистості. Тому особливої значущості, вважає авторка, набуває проблема мовленнєвої культури. Адже відхилення від літературної вимови, зокрема орфоепічних норм, що спричинені впливом іншої мови, діалектним оточенням, заважає взаєморозумінню між мовцями, відвертає увагу слухачів [6].

Орфоепічну грамотність як складник мовленнєвої культури особистості досліджують: Л. Михайличенко, яка розглядає орфоепічну культуру телерадіожурналіста й наголошує на тому, що володіння орфоепічними нормами допомагає людям швидше порозумітися в суспільстві [10, с. 11]; Н. Горбач вивчає орфоепічну грамотність як важливий складник формування педагогічної майстерності, зазначаючи, що для формування орфоепічної грамотності важливі такі критерії, як правильна вимова звуків, наголоси, паузи під час усної розповіді, різні види інтонації, темп мовлення тощо [5, с. 15]; В. Зін-

ченко досліджує орфоепічну, акцентуаційну та лексичну роботу на заняттях як вагомий фактор формування високого рівня культури мовлення студентів. Авторка вважає, що для розвитку в майбутніх фахівців високої культури мовлення потрібно їхнє розуміння, що мовленнєва культура дасть можливість уміло користуватися мовою в професійній діяльності [7]; Л. Лужецька, яка зазначає, що висока культура усного мовлення передбачає правильність слововжитку, граматичних форм, вимови й наголосу, а також вміння користуватися всіма виразовими засобами [9, с. 473]. У цілому автори розглядають проблеми культури мовлення, порушення мовних норм, наголошують, зокрема, що орфоепічна грамотність має велике значення в суспільстві, адже полегшує процес комунікації та підвищує загальний рівень культури людини.

Мета статті – обґрунтувати значення орфоепічної грамотності як важливої складової мовленнєвої культури майбутнього журналіста, з'ясувати її вплив на ефективність професійної комунікації; вказати на типові порушення орфоепічних норм у нинішньому медіапросторі; дослідити шляхи вдосконалення орфоепічної грамотності під час фахової підготовки медійника.

Виклад основного матеріалу. Орфоепічна грамотність – важливий складник культури мовлення медійних працівників, оскільки свідчить про їхню компетентність, достовірність інформації, яку вони передають, і відповідальність перед суспільством. Оволодіння нормами української літературної вимови особливо важливе для журналістів, оскільки в сучасному інфопросторі вони виступають певним мовним зразком для аудиторії, формують мовні стандарти. Через це дотримання орфоепічних норм – важлива професійна вимога, що впливає на рівень культури мовлення та якість медіакомунікації. Дотримання норм літературної вимови свідчить про загальну культуру й освіченість людини, створює умови правильного використання літературного мовлення в науковій, побутовій, освітній та інших сферах. Від вміння комунікувати й володіти орфоепічними нормами залежить успіх журналіста в професійній діяльності та стосунках з іншими членами соціуму.

На думку О. Горошкіної, «орфоепічна норма – це закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти у вимові, що найповніше й найкраще виконують свою суспільну роль» [6]. Авторка вважає, що норми виробляються мовною практикою й науково

обґрунтовуються та узаконюються відповідними актами. Орфоепічна норма включає вимову звуків у різних позиціях, у сполученнях з іншими звуками, у граматичних формах, групах слів та окремих словах, а також норми наголошування слів та інтонацію [6]. Орфоепія визначає правила нормативної вимови звуків, наголосів, інтонаційних моделей, також їх відповідність літературній нормі. На думку С. Толочко та В. Хомич, орфоепія має два значення. Це, по-перше, сукупність правил літературної вимови як системи норм мови, що необхідно для збереження її єдності, а по-друге, це розділ мовознавства, що вивчає та систематизує норми літературної вимови. До предмета орфоепії автори відносять також наголос та інтонацію [12, с. 210].

Цікавим у цьому контексті є дослідження С. Глазової та Л. Алексєєвої, у якому автори аналізують види орфоепічних помилок: акцентуаційні, фонологічні, фонетичні й інтонаційні; досліджують норми літературної вимови голосних і приголосних звуків та їх порушення; розглядають вимову аббревіатур. Дослідниці подають приклади помилок у наголосі, вимові слів, що призводить до неправильного розуміння повідомлення, і вказують на чинники, що підвищують рівень оволодіння орфоепічною культурою в соціальній мережі “Instagram” з метою покращення мовлення [4].

Про вдосконалення орфоепічної компетентності здобувачів вищої освіти пише Н. Попович, яка вважає, що із цією метою потрібно давати майбутнім фахівцям ґрунтовні теоретичні знання з української орфоепії, розробляти й застосовувати вправи для вдосконалення орфоепічних умінь, щоб засвоїти орфоепічні норми української мови [11].

На орфоепічній культурі як обов'язковому складнику розуміння повідомлення наголошують Х. Білограць та А. Нечипір. Автори вважають, що для точності мовлення потрібні правильне наголошення слів і артикуляція звуків. До основних видів орфоепічних помилок відносять акцентуаційні, фонологічні, фонетичні й інтонаційні. Х. Білограць та А. Нечипір на прикладі розмовних сторіз та відео Reels аналізують поширені орфоепічні помилки, які показують неправильний наголос, вимову звуків, їх заміну, що спотворюють слова. Автори вважають, що порушення норм української літературної мови негативно впливає на повноцінний розвиток української мови, освітній та розумовий розвиток особистості

[3, с. 131]. Г. Кузнецова бачить причиною фонологічних помилок, що реалізуються заміною фонем, незнання звукового складу літературної мови, а фонетичних – вимовні огріхи, зокрема діалектні варіанти. Авторка вважає, що фонетичні помилки усуваються важче, тому потребують цілеспрямованої та систематичної роботи [8].

На важливості дотримання в повсякденному житті та професійній діяльності вимовних норм наголошує Л. Лужецька. Дослідниця вказує на необхідність орфоепічної, лексичної та граматичної правильності мовлення, оскільки це показник як мовленнєвої, так і загальної культури людини. Тому потрібно вдосконалювати фонетичний аспект мовлення, уникати типових фонетико-орфоепічних помилок [9, с. 17]. Також Л. Лужецька зазначає, що порушення норм орфоепії може призвести до спотворення змісту сказаного чи до втрати емоційного забарвлення, а також нерозуміння з боку аудиторії. Для медійного працівника орфоепічна грамотність – це компонент професійної етики, оскільки все сказане ним публічно здійснює вплив на мовну свідомість людей. Відтак однією з вимог мовлення журналіста є чітка вимова голосних і приголосних звуків, звукосполучень, слів в усному спілкуванні, що впливає на рівень культури його мовлення та якість медіакомунікації [9, с. 17].

У сучасному медіапросторі часто зустрічаються випадки порушення вимови голосних і приголосних звуків, змішування мовних норм, неправильного наголошування слів, уживаються кальки й суржик. Ці явища спричинені низьким рівнем мовної підготовки журналістів, недостатньою увагою до фонетичної культури, впливом інших мов. Це свідчить про те, що працівники медіа не працюють систематично над удосконаленням мовлення. Сьогодні це особливо помітно в умовах розвитку онлайн-журналістики, телебачення й радіо, адже тут мова виступає основним каналом комунікації.

На думку Л. Башманівської, В. Башманівського та Л. Шевцової, суспільству сьогодні потрібні креативні фахівці, здатні до професійного самовдосконалення й особистісного саморозвитку. В умовах сучасного інфопростору проблема високого рівня професіоналізму медіапрацівників є надзвичайно актуальною. Формування основ їхньої підготовки має розпочатися вже із журналістської освіти здобувачів [1, с. 33]. У процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти майбутньому журналісту важливо оволодіти професійними вміннями,

серед яких правильна вимова звуків, наголошування слів, логічне інтонування, передавання змісту через ритм і темп мовлення. Це все формує виразність і переконливість мовлення медійника, сприяє ефективному спілкуванню з аудиторією. Орфоепічна грамотність – це основа ефективної комунікації журналістів та формування їхнього позитивного іміджу в сучасному медійному середовищі й вимагає системної підготовки та постійного вдосконалення. Вважаємо, що розвиток орфоепічної грамотності медіафахівців має стати пріоритетним напрямом у їхній професійній підготовці й подальшій діяльності.

Звичайно, що для розвитку орфоепічної грамотності потрібна методично продумана система роботи. На практичному занятті, наприклад, з освітньої компоненти «Дикція й емісія голосу медійника» здобувачі вивчають тему «Орфоепічна грамотність журналіста та культура його мовлення». Теоретичні й практичні завдання до практичних занять пропонуємо в посібнику «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста», зокрема запитання й завдання для самостійної роботи, креативні вправи, питання для самоконтролю, тестові завдання, що допоможуть здобувачам теоретично й практично оволодіти вміннями та навичками, які необхідні для роботи в майбутній журналістській діяльності [2, с. 49].

На практичному занятті здобувачі розглядають поняття «орфоепія» та її значення для формування культури усного мовлення журналіста; пригадують, які є орфоепічні норми української літературної мови; з'ясовують причини порушення норм української літературної вимови; розглядають правила вимови голосних і приголосних звуків; виконують вправи на виправлення помилок у вимові й наголошуванні; знайомляться з орфоепічними словниками тощо. Студенти виконують практичні завдання, наприклад, підготувати переказ медіатексту з дотриманням вимог орфоепії; схарактеризувати орфоепічну культуру усного мовлення улюбленого теле- чи радіожурналіста; підготувати для читання вірші, скоромовки та прислів'я, продекламувати їх із дотриманням орфоепічних норм; позначити наголоси в запропонованих викладачем словах, користуючись словником, і прочитати ці слова відповідно до орфоепічних норм української літературної вимови.

У процесі такої роботи важливим є мотиваційний компонент. Здобувачі вищої освіти мають усвідомити, що грамотне мовлення – це професійний обов'язок журна-

ліста, і орфоепічну грамотність потрібно розглядати як один із важливих напрямів розвитку сучасної журналістики, що поєднує мову, комунікативну майстерність і професійну етику. Якщо зустрічаються мовленнєві помилки, неправильно наголошуються слова або ж погана дикція й артикуляція, то такі недоречності знижують авторитет медійника й створюють перешкоди для сприймання інформації, тому орфоепічна культура безпосередньо має вплив на якість комунікації та імідж журналіста.

У контексті означеної проблеми варто виокремити типові порушення орфоепічних норм у медійному середовищі, що спричинені впливом діалектів, а також розмовного мовлення. Серед найбільш типових є порушення акцентуаційних норм. Журналісти часто неправильно наголошують, особливо терміни, слова іншомовного походження, власні назви, а також роблять помилки в загальноживаній лексиці. Наприклад, *завданнЯ* замість *завданнЯ*, *чотИрнадцять* замість *чотирнадцять*, *вИразно* замість *вирАзно*, *випАдок* замість *вИпадок*, *листОпад* замість *листопад* тощо. На думку Х. Білограць і А. Нечипір, порушення норм української літературної мови зумовлює деструктивний вплив на особистість і державу. Автори вважають, що кожна людина повинна працювати й удосконалювати свою мову. І хоча засвоєння літературного наголосу є довготривалим процесом, але саме за цією нормою можна робити висновки про освіченість людини [3, с. 132].

Іншим видом орфоепічних помилок є неправильна артикуляція голосних і приголосних звуків під впливом суржику, діалектів і калькування чужої вимови. Тому й спостерігаємо «шокання» (*шо* замість *цо*), «фекання» (*сказаф* замість *сказав*), «цікання» (*цільки* замість *тільки*) тощо. Порушенням є також некоректна вимова іншомовних слів, що інколи спостерігається в новинному чи спортивному контенті. Наприклад, слова *Facebook*, *Google*, *Paris* вимовляються не відповідно до українських орфоепічних норм, а за принципом чужої графіки. Також інколи спостерігаємо порушення норм асиміляції приголосних, коли ігноруються закономірності пом'якшення, оглушення чи подовження, наприклад, у словах *зшити*, *безшумний*, *здається* тощо.

У зв'язку з вищезазначеним, окреслимо шляхи вдосконалення орфоепічної грамотності в процесі підготовки майбутніх журналістів. Це одне із важливих завдань професійної підготовки, оскільки саме пред-

ставники медіа є мовними орієнтирами для аудиторії. На рівень довіри до журналіста впливає вміння правильно вимовляти слова й дотримуватися норм літературної вимови, здатність володіти дикцією та інтонацією. Доречно було б у цьому контексті на практичних заняттях, наприклад, із «Медіалінгвістики», «Культури мовлення журналіста» та інших освітніх компонент увести модулі з орфоєпії, поєднати теоретичне вивчення орфоєпічних і акцентологічних норм, правил милозвучності з артикуляційною технікою з метою формування навичок професійної вимови. Важливо проводити артикуляційні тренінги, виконувати артикуляційні вправи, відпрацьовувати орфоєпічні норми з використанням медіаматеріалів: репортажів, новинних сюжетів чи інтерв'ю. Доцільним вважаємо моделювання ситуацій, коли імітується прямиї ефір або репортаж, де формуються орфоєпічні навички й стійкість мовлення в різному комунікативному середовищі. Також потрібно проводити роботу з орфоєпічними словниками, що допоможуть оволодіти нормами української літературної вимови; прослуховувати мовні зразки; записувати власні подкасти й відеосюжети, щоб потім проаналізувати своє мовлення; створювати медіапроекти, що допоможуть здійснити самоконтроль власного мовлення й виявити орфоєпічні проблеми; організувати майстер-класи з орфоєпічної вправності; проводити індивідуальні консультації; запрошувати професійних дикторів і телеведучих. Поєднуючи теорію, тренінгові технології, а також індивідуальну мовну практику, здо-

бувачі вищої освіти будуть розвивати орфоєпічну грамотність, що є основою професійної майстерності журналіста. Лише за умови системного й практично орієнтованого підходу до вдосконалення орфоєпічної грамотності майбутні медіафахівці можуть стати мовними орієнтирами для суспільства.

Висновки. Орфоєпічна грамотність журналіста – важливий компонент його культури мовлення, що здійснює вплив на формування мовних стандартів у суспільстві та якість медіакомунікації загалом. Чітка вимова звуків, слів і речень, правильне наголошування забезпечує виразність і естетичність мовлення, точність передавання інформації, створює позитивний образ медійника як компетентного та освіченого фахівця. Якщо ж зустрічаються в мовленні журналіста порушення орфоєпічних норм, то це знижує професійний рівень комунікації й негативно впливає на мовну культуру суспільства. Тому розвиток орфоєпічної грамотності має бути системою роботи, до якої входить навчання, тренінги, співпраця з професіоналами, а також обов'язково постійне вдосконалення власного мовлення. Сучасний журналіст має бути прикладом правильного мовлення для суспільства, носієм мовної культури, тому вдосконалення його орфоєпічної грамотності – важливе завдання сучасної журналістської освіти. Перспективним вважаємо розроблення сучасних методик формування й розвитку орфоєпічної грамотності, зокрема тренінгів, спецкурсів, аудіотренажерів, що сприятиме підвищенню орфоєпічної культури майбутніх медіапрацівників.

Література:

1. Башманівська Л. А., Башманівський В. І., Шевцова Л. С. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності як компонент підготовки майбутніх журналістів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76. № 2. С. 30–42.
2. Башманівська Л. А., Башманівський В. І. Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів і дистанційного навчання. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 108 с.
3. Білограць Х., Нечипір А. Мовностилістичні помилки ведучих українських телеканалів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Журналістські науки*. 2019. № 3. С. 129–135.
4. Глазова С. М., Алексеева Л. О. Щодо дотримання орфоєпічних норм української літературної мови під час самопрезентації в мережі «Instagram»: вимога часу чи данина моді? *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 28. Т. 1. с. 41–55. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.1.7>
5. Горбач Н. В. Орфоєпічна грамотність як важливий складник формування педагогічної майстерності. *Академічні студії*. Серія «Гуманітарні науки». 2021. (1). С. 13–18. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.1.2>
6. Горошкіна О. Особливості засвоєння учнями ліцею орфоєпічної норми української мови на засадах компетентнісного підходу. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723501/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%281%29-123-127.pdf>
7. Зінченко В. Орфоєпічна, акцентуаційна та лексична робота на заняттях ділової української мови як важливий чинник формування високого рівня культури мовлення студентів економічного профілю. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28. Т. 1. С. 281–287. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/28.208598>

8. Кузнецова Г. Теоретичні основи формування орфоепічної компетентності майбутніх учителів української словесності. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. № 16. С. 142–157. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246372>

9. Лужецька Л. Орфоепічна грамотність як складник мовленнєвої культури особистості. Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наукових праць. Дрогобич: Посвіт, 2015. С. 470–478.

10. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.

11. Попович Н. Удосконалення орфоепічної компетентності здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15023145>

12. Толочко С. В., Хомич В. І. Основи культури мовлення й академічної риторики: підручник. Київ: Компрінт, 2025. 332 с.

Дата надходження статті: 22.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025